

PRZEMYSŁAW BASTER*

WSPÓŁCZESNY OGRÓD NAN LIAN W HONGKONGU – PAMIĘĆ O PRZESZŁOŚCI

CONTEMPORARY NAN LIAN GARDEN IN HONG-KONG – THE MEMORY OF THE PAST

Streszczenie

Hongkong powrócił pod władanie Chińskiej Republiki Ludowej w 1997 roku. Jednym z ważniejszych przedsięwzięć upamiętniających to wydarzenie było założenie ogrodu Nan Lian jako publicznego parku miejskiego. Choć powstał w 2006 roku, zaprojektowany został zgodnie z zasadami kompozycji sprzed kilkunastu wieków – klasycznego stylu ogrodowego dynastii Tang. W projekcie uwzględniono specyfikę terenu, wykorzystując pagórki, skały, strumienie i stawy jako główne elementy układu, które uzupełniono roślinnością i elementami architektonicznymi. Jednocześnie utworzono mocne powiązanie kompozycyjne ze znajdującym się obok zabytkowym zespołem klasztornym, dzięki czemu ogród Nan Lian stwarza poczucie jedności człowieka z naturą oraz sprzyja zapomnieniu o realiach otaczającego go świata. Jednocześnie, poprzez mocne powiązania kompozycyjne ze znajdującym się obok zabytkowym zespołem klasztornym, stanowi element kontynuacji tradycji kulturowej. Jest zatem Nan Lian ogrodem pamięci zarówno o sposobie projektowania klasycznych ogrodów chińskich końca pierwszego tysiąclecia naszej ery, jak też o niedawnym, znaczącym wydarzeniu w historii Chin – niczym pomnik zbudowany w samym sercu współczesnego miasta.

Słowa kluczowe: chińska sztuka ogrodowa, ogrody chińskie, Hongkong, parki miejskie

Abstract

Hong-Kong returned under the command of the People's Republic of China in 1997. One of the important "monuments" commemorating this event was the realization of Nan Lian Garden as a public park. Although it was created in 2006, it was designed according to principles of composition from several centuries – the classical garden style of the Tang Dynasty. During designing, the special features of the site were account, using hillocks, rocks, streams and ponds as the main features, complemented by plants and architectural structures. Despite the unfavorable location between the twentieth-century highways and skyscraper, Nan Lian creates a sense of unity of the man with the nature and to forget the realities of the world around it, thanks to well-formed borders of the garden and views exposing the centre of it. Simultaneously, strong compositional connection with the nearby monumental nunnery are made in order to Nan Lian garden could become the element of the cultural tradition. Therefore, Nan Lian is doubly garden of the memory: both of the Chinese classical gardens style of the end of the first millennium AD, and of the significant event in the recent Chinese history – like a monument constructed in the centre of the modern city.

Keywords: Chinese garden art, Chinese gardens, Hong-Kong, public parks

* Dr inż. arch. Przemysław Baster, Wydział Ogrodniczy, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie.

Chińska Republika Ludowa przejęła we władanie Hongkong w 1997 roku po stuletnim okresie angielskiej zwierzchności nad tym terytorium. Rzadko spotykane wydarzenie pokojowego przekazania władzy nad tak rozległym obszarem skłaniało do stawiania pytań o dalszy rozwój niezwykle rozwiniętego cywilizacyjnie Hongkongu. Na mocy dwustronnych porozumień do dziś cieszy się on szeroką autonomią, a jako Specjalny Region Administracyjny posiada nawet własny lokalny rząd. Obecne władze natomiast popularyzują na omawianym terytorium chińską kulturę. Jednym z przejawów takiej działalności jest założenie ogrodu Nan Lian, stanowiącego formę pomnika wzniesionego na pamiątkę przejęcia władzy nad Hongkongiem. Ogród Nan Lian prezentuje zasady kompozycji ogrodów stosowane w Chinach przed kilkunastu wiekami – klasyczny styl dynastii Tang. Fakt upamiętnienia współczesnego, jakże ważnego wydarzenia dla Chińskiej Republiki Ludowej, budową ogrodu, który swą postacią odwołuje się do kultury Chin cesarskich z końca pierwszego tysiąclecia, ma szczególną wymowę.

Ogród Nan Lian położony jest w samym centrum zurbanizowanej części Hongkongu, w dzielnicy Diamentowego Wzgórza – Kowloon. Zważywszy na dużą intensywność zabudowy na tym obszarze – budynki wznoszą się na wysokość kilkudziesięciu kondygnacji – ogród zajmuje stosunkowo dużą powierzchnię 3,5 ha. Niemal z każdej strony granice założenia wyznaczają drogi szybkiego ruchu, a od zachodniej dodatkowo duże centrum handlowe. Chociaż taka lokalizacja zdaje się nie sprzyjać miejskiemu parkowi publicznemu, Nan Lian pełni właśnie taką funkcję. Co więcej, możliwość odpoczynku w chwili wolnego czasu oraz zapomnienia o realiach otaczającego świata jest podstawowym celem przyświecającym całemu układowi. Dlatego też zaproponowany projekt uwzględnia specyfikę terenu i jego otoczenia – wtapia się w strukturę urbanistyczną oraz zamyka nieciekawe widoki prowadzące na zewnątrz założenia, wzrok patrzącego kierując przede wszystkim do środka układu. W ten sposób zgiełkowi miasta i jego formom architektonicznym o niskich walorach estetycznych przeciwstawia piękno natury oraz atmosferę służącą kontemplacji wspaniałości otaczającej przestrzeni. Wzniesienia, skały, rośliny, elementy wodne i architektoniczne są rozmieszczone tak, by odwrócić uwagę obserwatora od otaczającego krajobrazu miejskiego. Jednocześnie służą wyeksponowaniu odległego pasma górskiego jako naturalnego tła dla poszczególnych elementów ogrodu, mających za zadanie tak dalece przypominać naturę, by u każdego wywoływać poczucie absolutnego spokoju. Postać ogrodu ma również promować wiedzę na temat klasycznej chińskiej kultury i wzbudzać szersze zainteresowanie tą tematyką.

Ogród Nan Lian zaprojektowany został wedle jednych z najdoskonalszych zasad kompozycji chińskich ogrodów – sztuka ich tworzenia rozkwitła właśnie za czasów panowania dynastii Tang (VII–X w. n.e.). W połowie tego okresu założenia ogrodowe o swobodnym narysie utożsamiały myśli, uczucia i idee twórcy powstałe podczas kontemplacji piękna naturalnego krajobrazu. Projektanci starali się swoje własne wyobrażenia zrealizować w rzeczywistej przestrzeni, tak by swoimi wizjami podzielić się z innymi i skłonić ich do dostrzeżenia doskonałości form stworzonych przez naturę. Podobnie jak w XIX-wiecznej Europie, w Chinach już całe tysiąclecie wcześniej realizacji powyższych wyzwań służyła poezja i malarstwo pejzażowe. „Twórcą tej dziedziny sztuki miał być Wang Wei (699–759), jeden z największych poetów i malarzy dynastii Tang”¹. Umiejętne łączenie przez niego poezji, obrazu i kaligrafii dawało w rezultacie całościowe dzieło, gdzie poszczególne formy i środki wyrazu tworzą nierozzerwalną, wielowymiarową całość. Można tu wręcz mówić o przenikaniu się różnych dziedzin sztuki, a także ich synergii. Przyczyniały się one do komponowania doskonalszych ogrodów, a gdy te już powstały – przebywanie w nich tworzyło atmosferę umożliwiającą tworzenie ciekawszych dzieł literackich i malarskich.

¹ Cyt. za: *Ogrody – zwierciadła kultury*, t. 1, *Wschód*, (red.) L. Sosnowski, A.I. Wójcik, Kraków 2004, s. 54.

Projekt Nan Lian nie powstawał jako wierna kopia rozwiązań sprzed tysiąca lat. Choć został oparty na historycznym planie ogrodu Jiangshouju, zawarł w sobie wiele udoskonaleń kompozycyjnych (niemal w każdym względzie), wynikających z późniejszego rozwoju sztuki ogrodowej i możliwości technicznych. Podziwowi dla starożytności towarzyszył zatem nieustanny proces dopracowywania i interpretacji wcześniejszych idei i rozwiązań. Równolegle wykorzystano nowoczesne możliwości konstrukcyjne, umożliwiające zastosowanie śmielszych rozwiązań: wyższych ścian, większych wodospadów czy głębszych grof. Takie założenia projektowe potwierdziły szacunek dla formy i ducha przeszłości, a jednocześnie wzbogaciły park o współczesne treści i możliwości².

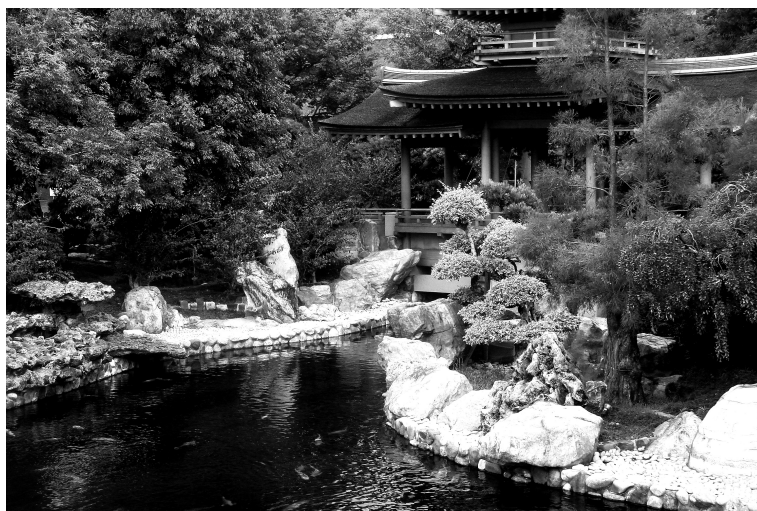
Prace przy zakładaniu omawianego ogrodu trwały od 2003 do 2006 roku, a zatem zaledwie trzy lata. W pierwszym roku dokonano niwelacji terenu, wysokimi ścianami odcięto ogród kompozycyjnie i widokowo od otaczających go dróg oraz rozpoczęto prace budowlane. Następnie wytyczono lokalizację najważniejszych elementów parkowych, wyznaczono narys brzegów strumienia, stawów oraz ścieżek parkowych, wykonano pierwsze konstrukcje inżynierskie. W 2005 roku dokonano głównych nasadzeń, natomiast w kolejnym prowadzono przede wszystkim prace wykończeniowe, tak by w listopadzie dokonać uroczystego otwarcia parku i oddać go do użytku publicznego. Zarówno wykonanie projektu, jak i późniejszą realizację parku powierzono klasztorowi Chi Lin, który posiadał doświadczenie w realizacji założeń ogrodowych. Ponadto, już od czasu swego powstania w 1934 roku, przyczyniał się do krzewienia chińskiej kultury i edukacji, po upadku rewolucji kulturalnej założył w 1980 roku Bibliotekę Buddyjską, a dziesięć lat później instytut, obejmujący swym patronatem wystawy, seminaria i wystawy. Zapewne nie bez znaczenia pozostawał także fakt, iż zespół klasztorny Chi Lin sąsiadował z terenem przyszłego parku Nan Lian – znajdował się po drugiej stronie drogi – co znacznie ułatwiło prowadzenie prac, a także umożliwiło zastosowanie ciekawszych rozwiązań projektowych. Od strony północnej ogród powiązany został kompozycyjnie i widokowo z zabytkowym zespołem Chi Lin, przedłużając istniejącą główną oś kompozycyjną klasztoru. Pierwotnie przechodziła ona przez jego najważniejszy budynek, dziedzińiec reprezentacyjny oraz prowadzący ponad drogą szeroki ozdobny Most Łotusu, zakończony schodami wiodącymi na niezabudowany teren przyszłego parku Nan Lian. W trakcie prac projektowych na osi zlokalizowano także nowo projektowane, wyróżniające się elementy ogrodowe: Pawilon Absolutnej Doskonałości, dwa mosty (Północny i Południowy) oraz Staw Łotusu. Dopiero od tego niemal w pełni symetrycznego trzonu – zespołu klasztornego z ogrodem – przewidziano swobodne otoczenie krajobrazowe w oparciu o płynny narys ścieżek.

II. 1. Elementy ogrodowe na głównej osi kompozycyjnej – Pawilon Absolutnej Doskonałości, Most Zi (Północny) oraz Staw Łotusu (fot. P. Baster 2008)

III. 1. Elements of the Nan Lian garden situated on the main compositional axis – Pavilion of Absolute Perfection, Zi Bridge (North Bridge) and Lotus Pond (photo P. Baster 2008)



² Jest to zapewne główny powód, dla którego nietatwe jest odgadnięcie przez osoby postronne choćby przybliżonego czasu powstania ogrodu Nan Lian.



II. 2. Pawilon – Most oraz Niebieski Strumień (fot. P. Baster 2008)

III. 2. Pavilion – Bridge and Blue Pond (photo P. Baster 2008)

Przestrzeń Nan Lian – podobnie jak innych ogrodów chińskich – ukształtowano tak, by sprawiała wrażenie jak najbardziej przestronnej i wieloplanowej. Wykorzystano wszelkie możliwe elementy naturalne: zielenią wysoką i niską, strumienie, stawy, wodospady, skały, wzniesienia i obniżenia terenu. Przypisano im także znaczenia symboliczne: na przykład rzeczywisty krajobraz gór i rzek został w ogrodzie przedstawiany za pomocą skał i strumieni. Wzniesiono budynki do złudzenia przypominające te historyczne, aby nawet z parku miejskiego uczynić przejaw chińskiej kultury narodowej. Zadbano także o detal i małą architekturę. Wszystkie te elementy połączono i zintegrowano, dążąc do ich podświadomie wyczuwalnej równowagi i wzajemnego uzupełniania. Widoki ukształtowano w taki sposób, by nieustannie zaskakiwały obserwatora nowymi rozwiązaniami, wzbudzały jego ciekawość i zachęcały do dalszej wędrówki. Ogólnie rzecz ujmując, w układzie statycznym widoków wyeksponowano w kilku miejscach znaczną część ogrodu, tak by uświadomić odpoczywającemu, jak wielu interesujących miejsc jeszcze nie odwiedził. Pawilony służące przerwie w wędrówce, np. Pawilon – Most, zlokalizowane zostały głównie nad strumieniem i stawami, na pewnym podwyższeniu, podobnie jak i tarasy widokowe – Taras Księżycowej Refleksji czy Taras Lotosu. Również kawiarnie i herbaciarnie znalazły swe miejsce w szczególnych miejscach – w grocie skalnej za wodospadem oraz w środkowej części założenia. Rzecz znamienna, nawet przy ekspozycji rozległej przestrzeni nie umożliwiono objęcia wzrokiem oglądanych elementów w całości, przez co konieczne stało się dalsze wędrowanie w celu pełnego docenienia walorów estetycznych. To jednak z założenia nie miało być takie łatwe, gdyż widoki w układzie dynamicznym zaprojektowano w całkiem odmienny sposób. Choć interesujący obserwatora element ogrodowy nieustannie pojawiał się w polu obserwacji, to droga do niego miała się okazać znacznie dłuższa, niż to się początkowo wydawało. Ponadto zwiedzającego, dążącego do wybranego punktu, miały oczarować w międzyczasie inne formy ogrodowe, tak by w rezultacie „zabłądził” on czy raczej „rozpułnął się w pejzażu”. Wyjątkowo ważną rolę przypisano skałom, kierując się chińskim powiedzeniem: „jeśli skały tworzą szkielet ogrodu, woda jest skórą i ciałem”. Trudno znaleźć choćby jeden

widok, w którym nie byłoby tego elementu. W całym założeniu rozmieszczono skały o różnych wielkościach, właściwościach i kształtach, w grupach lub pojedynczo. Te największe, poprzez najprostsze skojarzenie, nazwano Chmurnymi Skałami. Przyjęto ogólną zasadę nadawania poszczególnym elementom ogrodowym nazw nawiązujących do tradycji chińskiej bądź też nazw wyjaśniających. Kilkanaście pagórków utworzonych w Nan Lian określono stronami świata – Pagórek Zachodni, Południowy czy Wschodni, gatunkami roślin na nich rosnących – Pagórek Sosnowy, lub istot – Pagórek Smoka. Podobna reguła dotyczyła także elementów wodnych. Pośrodku całego ogrodu zlokalizowano Niebieski Strumień, któremu początek dał znacznej wielkości wodospad spadający z Wieży Smoczej Bramy do stawu zwanego Srebrnym Brzegiem Morza, a koniec wyznaczył Staw Lotosu. Określenia kolejnych elementów są niebywale trafne i poetyckie. Na przykład wspomniane nazwy stawów odwołują się do ich kolorystyki w słońcu oraz w blasku księżycowego światła³.

Na wyjątkową uwagę zasłużyły te rozwiązania zastosowane w Nan Lian, które w Europie do dziś są rzadko spotykane. Umożliwiono słuchanie muzyki w niemal całym parku – spokojna chińska melodia, płynąca zza drzew i skał, w założeniu miała służyć odpoczynkowi i kontemplacji piękna przyrody, pozostając w kontraście do życia w miejskim gwarze i nieustannym pośpiechu. Drugi, nietypowy pomysł to wytwarzanie sztucznej mgły i oparów wodnych w kilku wybranych miejscach. W tym przypadku celem było wprowadzenie nastroju tajemniczości, wzmożenia ciekawości i chęci dotarcia do tylko częściowo widocznych form ogrodowych.

Zwiedzanie ogrodu Nan Lian umożliwiono, projektując tylko jedną ścieżkę, płynnie wiodącą po całym założeniu. Przypisano jej rolę przewodnika ukazującego przestrzeń w ściśle określony sposób, kierującego do wszystkich ważnych, specjalnie wytyczonych miejsc oraz gwarantującego dotarcie do każdej istotnej formy ogrodowej. Podając się w pewnym sensie narzuconemu kierunkowi i sposobowi zwiedzania, ulega się fascynacji tym połączeniem tradycyjnej sztuki ogrodowej z wielorakimi przejawami współczesności. I to właśnie stanowi bodaj najlepsze zobrazowanie podjętego zadania – echo kilku tysięcy historii chińskiej kultury oraz sztuki kształtowania założeń ogrodowych.

LITERATURA

1001 ogrodów, które warto w życiu zobaczyć, red. R. Spencer-Jones, Warszawa 2008.

HOBHOUSE P., *Historia ogrodów*, Warszawa 2005.

Ogrody – zwierciadła kultury, t. 1, Wschód, red. L. Sosnowski, A.I. Wójcik, Kraków 2004.

SIEWNIAK M., MITKOWSKA A., *Tezaurus sztuki ogrodowej*, Warszawa 1997/1998.

³ *Ogrody – zwierciadła kultury*, op. cit., s. 58-69.